

4.2 XX ғасырдың екінші жартысындағы Қазақстандағы кеңестік реформалардың қайшылықтары мен салдарлары - 2 сағат

Жоспар:

1. Қазақстан «хрущевтік жылдықта» жылдарында: қоғамдық-саяси даму
2. Қазақстандағы тың және тыңайған жерлерді игеру: жүзеге асыру тәжірибесі, экологиялық және демографиялық салдарлары
3. Кеңес қоғамының әлеуметтік мәселелері. Теміртау оқиғасы (1959 ж.): себептері, салдарлары
4. 1965 ж. экономикалық реформалар: мазмұны және проблемалары
5. Экологиялық дағдарыс: Семей ядролық сынақ полигоны, Арал қасіреті

Әдістемелік нұсқау: Осы тақырыпты қарастыру барысында студенттер XX ғасырдың екінші жартысындағы Қазақстандағы реформалардың қайшылықты сипатта болғанын түсінуі керек: олар бір жағынан экономика, ғылым және білім беру салаларының дамуына ықпал етсе, екінші жағынан елеулі әлеуметтік, экологиялық және саяси мәселелер туындады. Ерекше назар тың және тыңайған жерлерді игеру науқанына аударылуы тиіс. Студенттер үшін бұл науқанның ауқымын қарастыру маңызды: жыртылған миллиондаған гектар жер, КСРО-ның басқа өңірлерінен келген ондаған мың қоныс аударушылар, жаңа қалалар мен кенттердің салынуы. Алайда экономикалық жетістіктермен қатар – өнімділіктің артуы мен астық жеткізудің көбеюі – тың игеру орасан зор мәселелерді де алып келді: топырақ эрозиясы, табиғи тепе-теңдіктің бұзылуы, демографиялық құрылымның өзгеруі, жергілікті халық пен қоныс аударушылар арасындағы шиеленіс. Бұл тәжірибені талдай отырып, тың игеру науқаны ауқымды жоспарлар мен олардың нақты нәтижелері арасындағы сәйкессіздіктің негізгі мысалдарының біріне айналғанын көрсету қажет.

Кеңестік қоғамның әлеуметтік мәселелерін түсіну үшін 1959 жылғы Теміртаудағы оқиғаларды қарастыру маңызды. Ауыр еңбек жағдайлары мен тұрмыс деңгейінің төмендігіне қарсы жұмысшылардың бұл наразылығы соғыстан кейінгі жылдардағы Қазақстандағы әлеуметтік қанағаттанбаушылықтың алғашқы ірі белгілерінің бірі болды.

1965 жылғы экономикалық реформа да назар аударуды талап етеді. Алғашқыда ол шаруашылықты жаңғыртуға, кәсіпорындардың бастамашылдығын ынталандыруға үміт бергендей көрінді. Алайда іс жүзінде ол қайшылықтарға тап болды: бюрократиялық жүйе, жоспарлы тапсырмалар және нақты шаруашылық есептің болмауы реформаны экономиканы терең трансформациялаусыз жартылай өзгерістермен шектеді.

Экологиялық мәселелер де айрықша маңызға ие. 1949 жылдан бастап жұмыс істеген Семей ядролық сынақ полигоны Шығыс Қазақстан аумағын экологиялық және гуманитарлық апат аймағына айналдырды. Арал трагедиясы – кеңестік шаруашылық саясатының күйретуші салдарының тағы бір мысалы: мақта шаруашылығы үшін Өмүрария мен Сырдария суларының шамадан тыс пайдаланылуы Арал теңізінің тартылуына және іс жүзінде жойылуына әкеліп, Арал экологиялық дағдарыс пен әлеуметтік қиындықтар туғызды. Терең талдау жасау үшін студенттерге ресми құжаттарды, статистикалық деректерді, экологиялық зерттеулер материалдарын және куәгерлердің естеліктерін салыстыру ұсынылады. Мұндай тәсіл кеңестік реформалардың Қазақстанда урбанизация, индустрияландыру және жаңғырту үдерістерін жеделдеткенімен қатар, салдары бүгінгі күнге дейін сезілетін өткір қайшылықтарды да туындатқанын көруге мүмкіндік береді.

Реферат тақырыптары:

1. Мемлекет және қоғам қайраткерлерін саяси оңалту және оның «жартылай» сипатын бағалау.
2. Қазақ Ғылым Академиясының құрылуы.

3. «Жылымық» кезеңіндегі Қазақстанның қоғамдық-саяси дамуы
4. М.Шаханов, Ә.Кекілбаев, М. Мағауин, О. Сүлейменов, І. Есенберлин және басқа да жазушылар мен ақындардың шығармашылығының рухани жаңғырудағы маңызы.

Негізгі әдебиеттер:

1. Омарбеков Т.О. Қазақстан тарихының XX ғасырдағы өзекті мәселелері. – Алматы: Өнер, 2003. – 552 б.
2. Қойгелдиев М. Алаш қозғалысы. – Алматы: Мектеп, 2017. – 656 б.
3. Абылхожин Ж.Б. *Постсталинский период в истории советского Казахстана: череда обреченных реформ и несостоявшихся деклараций (1953 - 1991 гг.)*. – Алматы, КБТУ, 2019. – 465 с.
4. История Казахстана (с древнейших времен до наших дней). В 5-ти томах. Т. 4. – Алматы, Алматы кітап, 2010. – 312 с.

Қосымша әдебиеттер:

1. Нұрпейіс К. Алаш һәм алашорда. – Алматы: Ататек, 1995 – 256 б.
2. Абылхожин Ж.Б. Очерки социально-экономической истории Казахстана. XX век. – Алматы: Туран, 1997. – 360 с.
3. Омарбеков Т.О. 1929-1931 жылдардағы халық көтерілістері: зерттеу. – Алматы: Арыс, 2018. – 480 б.
4. Омарбеков Т.О. Қазақстан тарихының XX ғасырдағы өзекті мәселелері. – Алматы: Өнер, 2003. – 552 б.
5. Қамзабекұлы Д. Алаштың рухани тұғыры. – Астана: Ел-шежіресі, 2008. – 360 б.